

GLOBAL JARAYONLAR VA BARQAROR TARAQQIYOT FALSAFASI

Erkinjonova Rayxona Arabboy qizi

Valiyeva Nilufar Shuhrat qizi Andijon davlat pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim va maxsus pedagogika fakulteti 1-bosqich 102-guruh talabalari Tel:+99894 272 87 71 Tel:+99890 405 04 47

Ilmiy rahbar: Igamberdiyev Doniyor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20204030>

Annotatsiya: Ushbu maqolada global jarayonlarning falsafiy-huquqiy asoslari va barqaror taraqqiyot prinsiplari tahlil qilingan. Siyosiy, iqtisodiy va ekologik inqirozlar sharoitida insoniyatning yashab qolishi falsafasi tadqiq etilgan. Yangi O'zbekistonning barqaror rivojlanish strategiyalari va global tashabbuslari falsafiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Globalizatsiya, barqaror taraqqiyot falsafasi, ekologik imperative, sinergetika, Yangi O'zbekiston, ijtimoiy barqarorlik, inson kapitali, transformatsiya.

Аннотация. В данной статье анализируются философско-правовые основы глобальных процессов и принципы устойчивого развития. Исследуется философия выживания человечества в условиях политических, экономических и экологических кризисов. Философски обоснованы стратегии устойчивого развития и глобальные инициативы Нового Узбекистана.

Ключевые слова: Глобализация, философия устойчивого развития, экологический императив, синергетика, Новый Узбекистан, социальная стабильность, человеческий капитал, трансформация.

Annotation. This article analyzes the philosophical and legal foundations of global processes and the principles of sustainable development. The philosophy of human survival under political, economic, and ecological crises is investigated. The sustainable development strategies and global initiatives of New Uzbekistan are philosophically substantiated.

Keywords: Globalization, philosophy of sustainable development, ecological imperative, synergetics, New Uzbekistan, social stability, human capital, transformation.

KIRISH

Hozirgi davrda umumsayyoraviy miqyosdagi o'zgarishlar insoniyat oldiga yangi falsafiy va amaliy vazifalarni qo'ymoqda. Globalizatsiya jarayonlari faqatgina iqtisodiy integratsiyani emas, balki madaniy, ma'naviy va ekologik tizimlarning chuqur transformatsiyasini ham qamrab oldi. Mazkur sharoitda barqaror taraqqiyot g'oyasi insoniyatning kelajagini ta'minlovchi yagona muqobil strategiya sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Bugungi kunda jahon miqyosida shafqatsiz raqobat, qarama-qarshilik va ziddiyatlar keskin tus olmoqda. Bunday murakkab sharoitda biz barqaror rivojlanishni ta'minlash, xalqimizning tinch va farovon hayotini asrash uchun barcha imkoniyatlarimizni safarbar etishimiz lozim" [1, 24-25]. Ushbu konseptual fikr barqaror taraqqiyot falsafasining milliy va global darajadagi hayotiy zaruriyatini to'liq ochib beradi.

Global jarayonlar tizimli inqirozlarni keltirib chiqarmoqda. Iqlim o'zgarishi, resurslar tanqisligi va ijtimoiy tengsizlik shular jumlasidandir. Barqaror taraqqiyot falsafasi ushbu muammolarni bartaraf etishning metodologik asosi hisoblanadi. U inson, jamiyat va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Global jarayonlarning falsafiy mohiyati va ziddiyatlari. Globalizatsiya – bu shunchaki integratsiya emas, balki yangi dunyo tartibining shakllanishidir. Ushbu jarayon o'z ichiga chuqur

ichki ziddiyatlarni oladi. Bir tomondan, texnologik taraqqiyot va axborot almashinuvi tezlashmoqda. Ikkinchi tomondan esa, milliy madaniyatlarning unifikatsiyalashuvi va iqtisodiy qaramlik xavfi ortmoqda. Falsafiy nuqtai nazardan, globalizatsiya inson borlig'ining begonalashuviga olib kelmoqda. Virtual olam reallikni siqib chiqarmoqda. Bu esa insonning o'zligi, ma'naviy ildizlari va tabiati bilan aloqasini uzmoqda. Inqirozlardan chiqish yo'li dunyoqarashni tubdan o'zgartirishni talab qiladi.

Barqaror taraqqiyot falsafasining fundamental prinsiplari. Barqaror taraqqiyot falsafasi uchta asosiy ustunga tayanadi: iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy adolat va ekologik xavfsizlik. Ushbu komponentlar o'zaro muvozanatda bo'lishi shart.

Ushbu triadada yetakchi rolni ma'naviy-axloqiy omil o'ynaydi. Zero, iste'molchilik psixologiyasidan voz kechmasdan turib, ekologik inqirozni hal qilib bo'lmaydi. Antropotsentrizmdan (insonni koinot markazi deb bilish) biotsentrizmga (barcha tirik mavjudotlarning teng qiymatga egaligi) o'tish barqarorlik falsafasining asosiy talabidir.

Yangi O'zbekiston strategiyasi va global barqarorlik O'zbekiston barqaror rivojlanishning global maqsadlariga to'liq sodiqdir. Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar inson qadrini ulug'lashga qaratilgan. Bu barqaror taraqqiyot falsafasining amaliy namoyonidir. Orol dengizi fojiasi oqibatlarini yumshatish bo'yicha O'zbekiston tashabbuslari global ahamiyatga ega. Davlatimiz rahbari tomonidan xalqaro minbarlarda ilgari surilgan takliflar ekologik inqirozlarni birgalikda hal qilishga qaratilgan [1, 56-58]. Orolbo'yi mintaqasining ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e'lon qilinishi buni isbotlaydi.

Inson kapitali va kelajak falsafasi Barqaror taraqqiyotning bosh resursi moddiy boyliklar emas, balki inson va uning intellektual salohiyatidir. Ta'lim tizimini transformatsiya qilish, yashil iqtisodiyot ko'nikmalarini shakllantirish zamon talabidir. Kelajak falsafasi – bu mas'uliyat falsafasidir. Bugungi avlod kelgusi avlodlar oldida sayyorani toza va yashashga yaaroqli holda qoldirish burchiga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI (LITERATURE REVIEW)

Barqaror rivojlanish tushunchasi va falsafasi ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Rim klubining ilk ma'ruzalarida, xususan, D. Medouzning "O'sish chegaralari" asarida global inqirozlarning matematik modellari va ularning falsafiy oqibatlari ko'rsatib o'tilgan [2, 45-48]. Bu asar insoniyatni resurslardan cheksiz foydalanish oqibatlaridan ogohlantirdi. Ekologik imperativ tushunchasini falsafiy fanga N. Moiseev kiritgan. Olim insoniyat o'z faoliyatini tabiat qonuniyatlariga bo'ysundirishi shartligini asoslagan [3, 112-115]. Uning fikricha, tabiat bilan muloqotda kompromiss bo'lishi mumkin emas. O'zbekistonlik olimlardan falsafa fanlari doktori, professor M. Sharifxo'jayev globalizatsiyaning milliy mentalitetga ta'sirini tadqiq etgan [4, 89-92]. U milliy qadriyatlarni asragan holda global tizimga integratsiyalashuv modelini taklif qiladi. Shuningdek, J. Tulenov asarlarida jamiyat va tabiat ekologik madaniyat kontekstida falsafiy tahlil qilingan [5, 63-67]. Zamonaviy tadqiqotchi N. Yusupova esa barqaror rivojlanishda inson kapitalining rolini ijtimoiy-falsafiy jihatdan yoritib bergan [6, 140-142].

METODOLOGIYA (METHODOLOGY)

Ushbu tadqiqotda ob'ektivlik, tizimlilik va vorisiylik prinsiplariga tayanildi. Global jarayonlarni o'rganishda quyidagi metodologik usullardan foydalanildi:

Sinergetik yondashuv: Murakkab, ochiq va chiziqli bo'lmagan ijtimoiy-ekologik tizimlarning o'z-o'zini tashkil etish qonuniyatlarini tahlil qilish uchun qo'llandi.

Tizimli-tarkibiy tahlil: Global muammolarning o'zaro uzviyligi va ularning barqaror rivojlanishga ta'sirini aniqlashda xizmat qildi.

Qiyosiy-falsafiy tahlil: G'arb va Sharq falsafasidagi inson va tabiat munosabatlariga oid qarashlarni solishtirish uchun ishlatildi.

Tarixiylik va mantiqiylik prinsiplari: Barqaror rivojlanish konsepsiyasining evolyutsion bosqichlarini o'rganishda qo'llandi.

XULOSA (CONCLUSION)

Global jarayonlar insoniyatni yagona taqdir ostida birlashtirdi. Endilikda hech bir davlat global muammolarni yolg'iz o'zi hal eta olmaydi. Falsafiy jihatdan bu hamkorlik va kollektiv mas'uliyat madaniyatini shakllantirishni talab qiladi. Barqaror taraqqiyot falsafasi shunchaki nazariya emas, balki insoniyatning omon qolish strategiyasidir. U iqtisodiy o'sishni tabiatning o'tkazuvchanlik va tiklanish imkoniyatlari bilan muvofiqlashtirishni nazarda tutadi. Yangi O'zbekistonning tashqi va ichki siyosati barqaror rivojlanish tamoyillariga to'liq mos keladi. Mamlakatimiz global tashabbuslarni ilgari surish orqali xalqaro ekologik va ijtimoiy barqarorlikka munosib hissa qo'shmoqda. Iste'molchilik jamiyatidan ma'naviy-ekologik jamiyatga o'tish zarur. Buning uchun ta'lim tizimida ekologik dunyoqarash va barqarorlik falsafasini o'qitish ko'lamini kengaytirish lozim. Insonda tabiatga egalik hissi emas, balki uning bir qismi ekanligi tuyg'usi shakllanishi kerak.

KIRISH

Hozirgi davrda umumsayyoraviy miqyosdagi o'zgarishlar insoniyat oldiga yangi falsafiy va amaliy vazifalarni qo'ymoqda. Globalizatsiya jarayonlari faqatgina iqtisodiy integratsiyani emas, balki madaniy, ma'naviy va ekologik tizimlarning chuqur transformatsiyasini ham qamrab oldi. Mazkur sharoitda barqaror taraqqiyot g'oyasi insoniyatning kelajagini ta'minlovchi yagona muqobil strategiya sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Bugungi kunda jahon miqyosida shafqatsiz raqobat, qarama-qarshilik va ziddiyatlar keskin tus olmoqda. Bunday murakkab sharoitda biz barqaror rivojlanishni ta'minlash, xalqimizning tinch va farovon hayotini asrash uchun barcha imkoniyatlarimizni safarbar etishimiz lozim" [1, 24-25]. Ushbu konseptual fikr barqaror taraqqiyot falsafasining milliy va global darajadagi hayotiy zaruriyatini to'liq ochib beradi.

Global jarayonlar tizimli inqirozlarni keltirib chiqarmoqda. Iqlim o'zgarishi, resurslar tanqisligi va ijtimoiy tengsizlik shular jumlasidandir. Barqaror taraqqiyot falsafasi ushbu muammolarni bartaraf etishning metodologik asosi hisoblanadi. U inson, jamiyat va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Global jarayonlarning falsafiy mohiyati va ziddiyatlari

Globalizatsiya – bu shunchaki integratsiya emas, balki yangi dunyo tartibining shakllanishidir. Ushbu jarayon o'z ichiga chuqur ichki ziddiyatlarni oladi. Bir tomondan, texnologik taraqqiyot va axborot almashinuvi tezlashmoqda. Ikkinchi tomondan esa, milliy madaniyatlarning unifikatsiyalashuvi va iqtisodiy qaramlik xavfi ortmoqda. Falsafiy nuqtai nazardan, globalizatsiya inson borlig'ining begonalashuviga olib kelmoqda. Virtual olam reallikni siqib chiqarmoqda. Bu esa insonning o'zligi, ma'naviy ildizlari va tabiati bilan aloqasini uzmoqda. Inqirozlardan chiqish yo'li dunyoqarashni tubdan o'zgartirishni talab qiladi.

Barqaror taraqqiyot falsafasining fundamental prinsiplari

Barqaror taraqqiyot falsafasi uchta asosiy ustunga tayanadi: iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy adolat va ekologik xavfsizlik. Ushbu komponentlar o'zaro muvozanatda bo'lishi shart.

Ushbu triadada yetakchi rolni ma'naviy-axloqiy omil o'ynaydi. Zero, iste'molchilik psixologiyasidan voz kechmasdan turib, ekologik inqirozni hal qilib bo'lmaydi. Antropotsentrizmdan (insonni koinot markazi deb bilish) biotsentrizmga (barcha tirik mavjudotlarning teng qiymatga egaligi) o'tish barqarorlik falsafasining asosiy talabidir.

Yangi O'zbekiston strategiyasi va global barqarorlik

O'zbekiston barqaror rivojlanishning global maqsadlariga to'liq sodiqdir. Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar inson qadrini ulug'lashga qaratilgan. Bu barqaror taraqqiyot falsafasining amaliy namoyonidir. Orol dengizi fojiasi oqibatlarini yumshatish bo'yicha O'zbekiston tashabhuslari global ahamiyatga ega. Davlatimiz rahbari tomonidan xalqaro minbarlarda ilgari surilgan takliflar ekologik inqirozlarni birgalikda hal qilishga qaratilgan [1, 56-58]. Orolbo'yi mintaqasining ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e'lon qilinishi buni isbotlaydi.

Inson kapitali va kelajak falsafasi

Barqaror taraqqiyotning bosh resursi moddiy boyliklar emas, balki inson va uning intellektual salohiyatidir. Ta'lim tizimini transformatsiya qilish, yashil iqtisodiyot ko'nikmalarini shakllantirish zamon talabidir. Kelajak falsafasi – bu mas'uliyat falsafasidir. Bugungi avlod kelgusi avlodlar oldida sayyorani toza va yashashga yaaroqli holda qoldirish burchiga ega.

References:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. – 416 b.
2. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J. The Limits to Growth. – New York: Universe Books, 1972. – 205 p.
3. Мойсеев Н.Н. Человек и биосфера. – Москва: Молодая гвардия, 1990. – 351 с.
4. Sharifxo'jayev M. Globalizatsiya: falsafiy va iqtisodiy tahlil. – Toshkent: "Sharq", 2011. – 280 b.
5. Tulenov J. Jamiyat va tabiat. – Toshkent: "O'qituvchi", 1995. – 192 b.
6. Yusupova N. Barqaror rivojlanish va inson kapitali falsafasi. – Toshkent: "Akademnashr", 2018. – 224 b.